

سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و هنجارهای بین‌المللی

تألیف:

دکتر سید جلال دهمقانی فیروزآبادی

دکتر فاطمه سلیمانی پورلک

مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی

تهران - ۱۴۰۰

فهرست نویسی

سرشناسه: دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال، ۱۳۴۴-
عنوان و نام پدیدآور: سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و هنجارهای بین‌المللی؛ تألیف: دکتر نظر سیدجلال دهقانی فیروزآبادی،
دکتر فاطمه سلیمانی پورلک؛ [برای] مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
مشخصات نشر: تهران: وزارت امور خارجه، اداره چاپ و انتشارات، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری: ۲۲۲ ص.
شابک: ۱- ۸۹۷- ۳۶۱- ۹۶۴- ۹۷۸
بها: ۸۵۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی: فیا.
یادداشت: کتابنامه.
موضوع: روابط بین‌المللی
International Relations
موضوع: ایران -- روابط خارجی -- ۱۳۵۸
موضوع: Iran-- Foreign Relations -- 1979
شناسه افزوده: سلیمانی پورلک، فاطمه، ۱۳۵۱-
شناسه افزوده: ایران. وزارت امور خارجه. مرکز مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
شناسه افزوده: ایران. وزارت امور خارجه. اداره چاپ و انتشارات.
رده بندی کنگره: ۱۳۹۸ س۹ / ۵۹ DSR1۵۷۰
رده بندی دیویی: ۹۵۵/۰۸۴
شماره کتابشناسی ملی: ۵۶۲۷۲۰۵

سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و هنجارهای بین‌المللی

تألیف: دکتر سید جلال دهقانی فیروزآبادی (عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)، دکتر فاطمه سلیمانی پورلک (عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی)
چاپ اول: ۱۴۰۰
شمارگان: ۵۰۰ نسخه
ویراستار ادبی: احسانه محمدحسن‌زادع
صفحه‌آرایی: سحر حسینی صنعتی
طراح جلد: شهرزاد طهرانی

صفحه‌آرایی، طراحی، لیتوگرافی، چاپ و صحافی:

اداره چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهید باهنر (نیاوران)، خیابان شهید آقایی، چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه
تلفن: ۲۲۲۹۷۰۲۹، نمابر: ۲۲۸۳۲۵۶۵
فروشگاه شماره ۱: تهران، خیابان شهید باهنر (نیاوران)، خیابان شهید آقایی
تلفن: ۲۲۸۰۲۶۶۲
فروشگاه شماره ۲: تهران، خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، ساختمان ناشران، طبقه همکف پلاک ۱۶/۲۲
تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۹۰۳۱۵، تلفن فاکس: ۰۲۱-۶۶۹۵۲۲۹۰، تلفن همراه: ۰۹۳۵۹۳۰۳۳۷۱

فهرست مطالب

۷	مقدمه
---	-------------

۱۹	فصل اول - چارچوب مفهومی و نظری
----	--------------------------------------

۱۹	مقدمه
----	-------------

۲۰	۱. مفهوم‌شناسی سیاست خارجی
----	----------------------------------

۲۰	۱.۱. تعریف سیاست خارجی
----	------------------------------

۲۲	۱.۲. منافع ملی و سیاست خارجی
----	------------------------------------

۲۴	۲. مفهوم‌شناسی هنجار
----	----------------------------

۲۶	۳. مفهوم هنجار
----	----------------------

۲۷	۴. رهیافت‌های نظری ناظر بر نسبت سیاست خارجی و هنجارهای بین‌المللی
----	---

۲۷	۴.۱. جریان‌های اصلی نظری روابط بین‌الملل
----	--

۲۷	۴.۱.۱. رئالیسم
----	----------------------

۲۸	۴.۱.۲. لیبرالیسم
----	------------------------

۳۰	۴.۱.۳. مارکسیسم
----	-----------------------

۳۰	۴.۱.۴. مکاتب جهان‌سوم
----	-----------------------------

۳۰	۴.۱.۵. مکتب جامعه بین‌الملل
----	-----------------------------------

۳۱	۴.۱.۶. نظریه‌های هنجاری
----	-------------------------------

۳۳	۴.۱.۷. رویکرد سازه‌انگاری
----	---------------------------------

۳۴	۴.۱.۸. مکتب انتقادی
----	---------------------------

۳۵	۴.۱.۹. پست‌مدرنیسم
----	--------------------------

۳۵	۴.۱.۱۰. فمینیسم
----	-----------------------

۳۶	۴.۱.۱۱. زیست‌بوم‌گرایی
----	------------------------------

۳۶	۴.۱.۱۲. نظریه اخلاقی روابط بین‌الملل
----	--

۳۹	۵. سیاست خارجی هنجارگرا
----	-------------------------------

۴۰	۵.۱. هنجارمحوری گفتمانی (عام) در سیاست خارجی
----	--

۴۱	۵.۲. هنجارمحوری حداقلی در سیاست خارجی
----	---

۴۱	۵.۳. هنجارمحوری حداکثری در سیاست خارجی (آرمان‌گرایی)
----	--

۴۲	۶. شاخص‌های سیاست خارجی هنجاری
----	--------------------------------------

۴۲	۶.۱. هنجار در سطح اهداف سیاست خارجی
----	---

۴۳	۶.۲ هنجار در سطح ابزارهای سیاست خارجی
۴۴	۶.۳ هنجار در سطح نتایج و تبعات سیاست خارجی
۴۵	۶.۴ منابع هنجار در سیاست خارجی
۴۵	۶.۴.۱ منابع داخلی هنجارها در سیاست خارجی
۴۶	الف) منابع جغرافیایی - تمدنی
۴۷	ب) منابع اجتماعی
۴۹	ج) منابع دولتی
۵۰	۶.۴.۲ منابع خارجی هنجارها در سیاست خارجی
۵۰	الف) منابع سیاسی
۵۱	ب) منابع حقوقی
۵۲	ج) منابع فرهنگی
۵۳	۶.۴.۳ برداشتهای ذهنی نخبگان سیاست خارجی
۵۵	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری فصل اول

فصل دوم- قوام‌بخشی متقابل میان سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و هنجارهای

۵۷	بین‌المللی
۵۷	مقدمه
۵۸	۱. سیاست خارجی و هنجار در جمهوری اسلامی ایران
۵۸	۱.۱. ماهیت هنجارمحور سیاست خارجی ایران
۵۹	۱.۱.۱. سیاست خارجی هنجارپذیر
۶۱	۱.۱.۲. سیاست خارجی هنجارستیز
۶۴	۱.۱.۳. سیاست خارجی هنجارگذار
۶۸	۲. مبانی و منابع هنجاری سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران
۶۸	۲.۱. منابع داخلی
۶۹	۲.۱.۱. گفتمان ملت‌گرایی
۷۱	۲.۱.۲. گفتمان اسلام‌گرایی شیعی
۷۲	۲.۱.۳. گفتمان جهان‌سوم‌گرایی
۷۳	۲.۱.۴. ملاحظات در باب منابع غیرگفتمانی
۷۵	۲.۲. منابع خارجی (بین‌المللی)
۷۶	۲.۲.۱. هنجارهای ناشی از حقوق بین‌الملل
۷۷	۲.۲.۲. هنجارهای ناشی از سیاست بین‌الملل
۷۸	۲.۲.۳. هنجارهای ناشی از جامعه مدنی بین‌الملل

فصل سوم- تأثیرگذاری سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بر هنجارهای صلح‌سازی

و امنیت‌سازی بین‌المللی	۸۳
مقدمه	۸۳
۱. صلح‌سازی مثبت بر محور عدالت‌خواهی ساختاری بین‌المللی	۸۴
۱.۱. چالشگری تجدیدنظرطلبانه و شالوده‌شکنانه ساختاری	۸۵
۱.۲. چالشگری هنجاری	۸۸
۱.۳. چالشگری نهادی	۹۰
۲. هنجارسازی صلح عادلانه جهانی	۹۳
۲.۱. هنجارستیزی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران	۹۴
۲.۱.۱. اصل نفی سلطه‌گری و سلطه‌پذیری	۹۴
۲.۱.۲. اصل ظلم‌ستیزی و سلطه‌ستیزی	۹۵
۲.۲. هنجارگذاری در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران	۹۶
۲.۲.۱. دفاع از مسلمانان و حمایت از مستضعفان	۹۶
۲.۲.۲. اصل تعامل مناسبت‌جویانه با ملت‌های غیراسلامی	۹۸
۲.۳. هنجارپذیری در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران	۹۹
۲.۳.۱. اصل عدم مداخله در امور داخلی کشورها بر مبنای احترام متقابل	۹۹
۲.۳.۲. تعهد به قراردادهای و قوانین بین‌المللی بر پایه اصل وفای به عهد	۹۹
۳. هنجارسازی خشونت‌زدایی بین‌المللی	۱۰۰
۳.۱. هنجارسازی خشونت‌زدایی ساختاری از جهان	۱۰۱
۳.۲. هنجارسازی خشونت‌زدایی ابزاری از جهان	۱۰۴
۳.۲.۱. جمهوری اسلامی ایران و هنجارسازی در حوزه خلع سلاح	۱۰۴
۳.۲.۲. جمهوری اسلامی ایران و هنجارسازی مناطق عاری از سلاح‌های کشتار جمعی	۱۰۹
۳.۲.۳. جمهوری اسلامی ایران و هنجار عدم اشاعه	۱۱۰
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری فصل سوم	۱۱۳

فصل چهارم- هنجارسازی ناظر بر هویت‌خواهی اسلامی و مقاومت‌گرایی انقلابی در

سطح بین‌المللی	۱۱۵
مقدمه	۱۱۵
۱. هنجارسازی ناظر بر هویت‌خواهی اسلامی فرامرزی	۱۱۶
۱.۱. هنجارسازی تمدن‌گرایی اسلامی	۱۱۷

۱۱۷	۱.۱.۱. مفهوم‌پردازی تمدن‌گرایی اسلامی
۱۱۹	۱.۱.۲. ویژگی‌های تمدن‌گرایی اسلامی در چارچوب انقلاب اسلامی
۱۱۹	الف) خدامداری و اسلام‌محوری
۱۱۹	ب) جهان‌شمولی و جاودانگی
۱۲۰	ج) جامع‌نگری و اعتدال‌گرایی
۱۲۰	د) خردگرایی
۱۲۱	ه) علم‌گرایی
۱۲۱	و) همزیستی و صلح‌گرایی
۱۲۲	ز) عدالت‌محوری
۱۲۲	ح) دولت‌سازی
۱۲۲	۱.۱.۳. بازتاب‌های تمدن‌سازی انقلاب اسلامی
۱۲۳	الف) تضعیف اصل دولت سکولار
۱۲۴	ب) احیای نقش سبیلی مذهب
۱۲۶	ج) واسازی مبانی فرانظری روابط بین‌الملل
۱۲۷	۱.۲. هنجارسازی در حوزه نهضت‌گرایی اسلامی و امت واحد
۱۲۹	۱.۳. هنجارسازی در حوزه نظام‌سازی سیاسی مردم‌سالاری دینی
۱۳۱	۲. هنجارسازی ناظر بر مقاومت‌گرایی انقلابی، اسلامی
۱۳۳	۲.۱. هنجارسازی هویت مقاومت‌گرای دین‌محور
۱۳۵	۲.۲. هنجارسازی هویت مقاومت‌گرای ضد صهیونیسم
۱۳۶	۲.۳. هنجارسازی مقاومت ضد اتحاد ساختاری
۱۳۸	۲.۴. هنجارسازی مقاومت عدم تعهدگرا
۱۳۹	۲.۵. هنجارسازی کنشگری غیردولتی مقاومت‌گرا
۱۴۰	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری فصل چهارم

فصل پنجم- تأثیر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بر هنجارسازی استقلال‌طلبی

۱۴۵	«در» نظام بین‌الملل
۱۴۵	مقدمه
۱۴۷	۱. هنجارسازی استقلال‌طلبی تقابل‌گرا
۱۴۷	۱.۱. ماهیت اعتراضی استقلال‌طلبی تقابل‌گرا
۱۴۹	۱.۲. استقلال «از» قدرت‌های بزرگ سلطه‌گر
۱۵۱	۱.۳. استقلال‌طلبی غیرمتعهدانه ضد ساختار
۱۵۲	۲. هنجارسازی استقلال‌طلبی تعامل‌گرا

۲.۱. ماهیت انتقادی استقلال طلبی تعامل گرا	۱۵۳
۲.۲. استقلال «در» نظام بین الملل	۱۵۵
۲.۳. استقلال طلبی متعهدانه جهان سوم گرا	۱۵۶
۲.۴. استقلال طلبی تعامل گرای شرق محور	۱۵۷
جمع بندی و نتیجه گیری فصل پنجم	۱۵۹

فصل ششم- سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در حوزه هنجارسازی حقوق بشر

و حقوق بشردوستانه	۱۶۱
مقدمه	۱۶۱
۱. غرب زدایی از هنجارهای حقوق بشر جهان شمول	۱۶۲
۱.۱. تنوع گرایی در برابر حقوق بشر جهان شمول گرا	۱۶۳
۱.۲. حقوق بشر اسلامی در برابر حقوق بشر غربی	۱۶۸
۱.۳. نفی ابزارانگاری حقوق بشری غرب	۱۷۴
۲. هنجارسازی حقوق بشر در بستر نهادگرایی بین المللی	۱۷۶
۳. هنجارسازی حقوق بشر و حقوق بشردوستانه در بستر استقلال سیاسی	۱۷۸
۱.۱. حمایت گری از جنبش های آزادی بخش به مثابه حقوق بشرگرایی	۱۷۸
۱.۲. رویکرد و رویه انسانی به پناهندگی و مهاجرت	۱۸۲
۱.۳. دیپلماسی عمومی حمایت گرایانه در جهان سوم به مثابه کمک های بشردوستانه	۱۸۴
۱.۳.۱. جمعیت هلال احمر جمهوری اسلامی ایران	۱۸۵
۱.۳.۲. کمیته امداد امام خمینی (ره)	۱۸۸
۱.۳.۳. کمک های توسعه ای جمهوری اسلامی ایران	۱۹۱
جمع بندی و نتیجه گیری فصل ششم	۱۹۴

نتیجه گیری و مدلولات سیاست گذارانه ناظر بر کارکرد سیاست خارجی ایران در حوزه

هنجارسازی بین المللی	۱۹۷
فهرست منابع	۲۰۵

مقدمه

سیاست خارجی کشورها در مقام تصمیم‌گیری، همواره در برابر انتخاب از میان گزینه‌های ارزشی دشوار قرار دارد. گذشته از عوامل متعددی که بر روند اخذ و اجرای تصمیمات تأثیر بر جای می‌گذارند، داده‌های سیاست خارجی نیز به فراخور شرایط دارای بازتاب در محیط بین‌المللی می‌باشد. کشوری همانند جمهوری اسلامی ایران که بر سیمای خصائل انگاره‌ای و معرفتی متمایزی مزین گشته، نه تنها در طرح و اجرای سیاست خارجی خود متأثر از ملاحظات و انگیزش‌های ارزشی و هنجاری خاص خود می‌باشد، بلکه طی چهار دهه گذشته نشان داده که سیاست خارجی اثرگذار در محیط خارجی داشته است. براساس سیاست مبتنی بر هنجار^۱، انتظارات بالقوه متعددی در مورد رفتار مناسب کشور در یک وضعیت خاص وجود دارد. لذا کشور از بین چندین انتظار بالقوه موجود، طبق انتظاری رفتار می‌کند که از قدرت بیشتری برخوردار است و از هنجاری نشئت می‌گیرد. به عبارت دیگر، در درجه اول، تنها هنجارهایی که به اندازه کافی قوی باشند بر سیاست خارجی کشور تأثیر می‌گذارند و یا به‌طور متقابل هنجارهای خلق شده در رفتار و کنش سایر کشوران بازتاب می‌یابد. قدرت هنجار به دو عامل بستگی دارد: اول، «میزان اشتراک یا شیوع»^۲ یعنی میزانی که هنجار در یک نظام اجتماعی به‌طور گسترده بین بازیگران مشترک و رایج است؛ دوم، «میزان صراحت و وضوح»^۳ یا درجه‌ای که یک هنجار رفتار مجاز و غیرمجاز را به‌طور دقیق تعریف و تعیین می‌کند.

براساس این رهیافت هنجارمحور، اثرگذاری سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در ابعاد بین‌المللی در قالب هنجارگریزی، هنجارگذاری و هنجاریزیری تعین یافته است. هنجارگریزی به رفتار اعتراضی و انتقادی جمهوری اسلامی ایران در برابر هنجارهای ناعادلانه و سلطه‌گرانه نظام بین‌المللی قدرت‌محور و نفی آن‌ها دلالت دارد. هنجاریزیری به واکنش تأییدی و اثباتی جمهوری اسلامی در مقابل هنجارهای بین‌المللی اذعان می‌دارد. این موضع طیفی از تأیید وضع موجود هنجاری تا تأیید اصلاحی هنجارهای بین‌المللی را در برمی‌گیرد. درنهایت، هنجارگذاری به بازیگری و نقش‌آفرینی هنجاری جمهوری اسلامی ایران در روابط بین‌الملل در قالب خلق و ابداع هنجارهای بین‌المللی اشاره

^۱. Norm-Consistent Policy

^۲. Degree of Commonality

^۳. Degree of Specificity

دارد. این توان، متضمن و مستلزم قدرت هنجار و گفتمان‌سازی، مشروعیت و مقبولیت هنجارها، اقدام برای موجه‌سازی، گسترش هنجارها و میزان موفقیت در هنجار و گفتمان‌سازی است. معیارهای ارزیابی بازیگری هنجاری عبارت از میزان موفقیت در اشاعه هنجارها، توان و میزان به‌کارگیری استدلال و توجیه هنجاری، اقناع و جلب رضایت سایر بازیگران بین‌المللی، تغییرات رفتاری، اجماع هنجاری و هژمونی گفتمانی و الگوسازی در روابط بین‌الملل است.

بر این اساس، مناسب‌ترین رهیافت در مطالعه موضوع «تسبب میان سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و هنجارهای بین‌المللی» رهیافت هنجارمحور است. مطابق این رهیافت، جمهوری اسلامی ایران یک بازیگر هنجارساز در نظام بین‌الملل محسوب می‌شود که نقش تأسیسی را در این رابطه ایفا می‌کند. در این زمینه جمهوری اسلامی ایران خواسته یا ناخواسته به تأسیس و استقرار هنجارهای بین‌المللی کمک رسانده است. نقش‌آفرینی جمهوری اسلامی ایران در زمینه هنجارسازی بین‌المللی در چهار بخش صلح‌سازی و امنیت‌سازی بین‌المللی، مسائل اسلام، مسائل دینی به‌طور اعم و اسلام به‌طور اخص، اخلاق‌گرایی، فرهنگ‌سازی، حقوق بشر و حقوق بشردوستانه و محیط‌زیست قابل‌طبقه‌بندی می‌باشد.

مطالعات انجام‌شده در حوزه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران عمدتاً بر ماهیت ارزشی و هنجاری آن تأکید داشته‌اند و آن را همواره عامل تمایز کشور در نظام بین‌الملل معرفی کرده‌اند. این مطالعات اساساً جنبه توصیفی داشته و از چگونگی و چستی سیاست خارجی نظام جمهوری اسلامی سخن رانده‌اند. از این‌رو، خلأ اصلی که در این میان احساس می‌گردد، انجام مطالعات تبیینی است که به‌موجب آن نه فقط به ماهیت و مبانی هنجاری سیاست خارجی جمهوری اسلامی بپردازد، بلکه به تأثیرات هنجاری این سیاست خارجی هنجارمند در محیط بین‌المللی نیز توجه شود. بنابراین، مطالعه نوع و میزان تأثیرپذیری هنجارهای بین‌المللی از سیاست خارجی هنجاری جمهوری اسلامی ایران ضرورتی است که عدم اجابت آن می‌تواند از یک سو به ترسیم چهره‌ای منفعل و منزوی بدون آثار مثبت و سازنده بین‌المللی از سیاست خارجی ایران منجر گردد و از سوی دیگر، در بعد عملی سیاست خارجی کشور را از امکان بهره‌برداری از قابلیت‌ها و ظرفیت‌های هنجاری و از همچنین از رهنمودهای سیاست‌گذارانه مفید محروم سازد.

بنابراین، براساس یک قاعده کلان، رابطه سیاست خارجی با هنجارهای داخلی و خارجی نه تنها کلید فهم منظومه و ابعاد مختلف سیاست خارجی یک نظام سیاسی است، بلکه به‌ویژه عنصری اساسی و تعیین‌کننده در تبیین و تحلیل رفتارها و نیز چگونگی طراحی و اجرای درست سیاست خارجی محسوب می‌گردد. با توجه به نقش اساسی و متحول‌کننده‌ای که انقلاب اسلامی ایران در

هویت‌بخشی و استقرار مبانی ارزشی و هنجاری برای تمامی ابعاد نظام سیاسی ایران ازجمله برای سیاست خارجی آن داشته است، بررسی رابطه متقابل سیاست خارجی و هنجارهای مرتبط در دو دسته هنجارهای تأسیسی درونی و نیز واکنش به هنجارهای مطرح و موجود در جامعه بین‌المللی بسیار اهمیت دارد. بررسی این رابطه کمک به فهم بهتر مبانی سیاست خارجی و تحلیل رفتارهای چهار دهه گذشته سیاست خارجی نظام جمهوری اسلامی ایران است که می‌تواند به ارزیابی، طراحی و فرایند اجرای سیاست خارجی نیز مدد رساند.

بنابراین، هدف اصلی این پژوهش ارائه چارچوب تحلیلی نظری درباره رابطه متقابل میان سیاست خارجی ایران و هنجارهای بین‌المللی است. با توجه به ویژگی‌های متمایز سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، هدف آن است که مشخصاً تأثیرات سیاست خارجی کشور بر هنجارهای بین‌المللی به‌ویژه از بعد تأسیسی مورد بررسی قرار گیرد. در ادامه، هدف کاربردی و تکمیل‌گرانه آن است که آسیب‌ها و کاستی‌های روند هنجارسازی و گفتمان‌سازی جمهوری اسلامی ایران در نظام بین‌الملل طی چهار دهه گذشته مورد واکاوی قرار گیرد. در وجه کاربردی هدف غایی آن است تا با ارائه راهکارهایی در زمینه برطرف‌سازی موانع موجود و حداقل‌سازی محدودیت‌های فرارو، بایسته‌های راهبردی ناظر بر بهره‌برداری بیشینه از توانمندی‌ها و ظرفیت‌های هنجارسازی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران استنتاج گردد.

بر پایه اهمیت و ضرورت پیش‌گفته، سیاست خارجی هنجارگرا و هنجارمند کشورها و به‌طور مشخص هنجار در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران موضوع مطالعات تحلیلی و تئوریک متعددی قرار گرفته است. سیاست‌پژوهی ایران در نظام بین‌الملل بر چند محور متمرکز است: اول اینکه، این مطالعات و پژوهش‌ها عمدتاً براساس رهیافت سازه‌انگارانه به تجزیه و تحلیل سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران پرداخته‌اند. دوم اینکه، کتب و مقالات منتشره در این حوزه اساساً بر نقش و تأثیر هنجارها و مؤلفه‌های هویتی در تکوین سیاست خارجی کشورها ازجمله جمهوری اسلامی ایران پرداخته‌اند. سوم اینکه، این آثار جز اشاراتی گذرا کمتر به‌طور مشخص و عملیاتی شده و در نتیجه کمتر به شکل مفصل به تأثیرگذاری سیاست خارجی هنجارمند جمهوری اسلامی ایران بر هنجارهای بین‌المللی روی آورده‌اند. به بیان دیگر، این مطالعات به‌رغم اشاره به رابطه دوسویه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و هنجارهای بین‌المللی، به چگونگی و میزان نقش‌آفرینی تأسیسی و تحول‌خواهانه یا اصلاح‌گرایانه ایران در ساختار معنایی و هنجاری بین‌المللی اهمیتی نداشته‌اند. با توجه به این کلیات کم‌وبیش مشترک میان منابع موجود می‌توان به برخی از مهم‌ترین این آثار به شرح زیر اشاره کرد:

سید جلال دهقانی فیروزآبادی در فصلی از کتاب «منافع ملی جمهوری اسلامی ایران» با عنوان «هویت و منفعت در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران» (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۶) بر مبنای نظریه سازه‌انگاری، چگونگی تأثیرگذاری هنجارهای هویت‌ساز بر سیاست خارجی ایران را تبیین کرده است. وی استدلال می‌کند که هنجارهای نهادینه‌شده در گفتمان‌های اسلام‌گرایی شیعی، ملت‌گرایی ایرانی، جهان‌سوم‌گرایی و روابط بین‌الملل متعارف، از طریق تکوین هویت‌های متداخل، سیاست خارجی ایران را تحت تأثیر قرار می‌دهند.

وی در مقاله‌ای دیگر با عنوان «نظریه اسلامی سیاست خارجی: چهارچوبی برای تحلیل سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران» (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۰) به این موضوع می‌پردازد که ادبیات موجود نشان‌دهنده این واقعیت است که هیچ‌یک از نظریه‌های متعارف موجود در دو حوزه روابط بین‌الملل و تحلیل سیاست خارجی، قادر به تبیین چرایی و چگونگی رفتار و فرایند سیاست خارجی جمهوری اسلامی نیستند. این ناتوانی تبیینی ناشی از ماهیت زمینه‌پرورده نظریه‌های سیاست خارجی و ماهیت و هویت اسلامی جمهوری اسلامی ایران است. این امر حاکی از این واقعیت و ضرورت است که تبیین سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران نیازمند یک رهیافت نظری است که ماهیت و هویت آن به‌عنوان یک دولت اسلامی را در کاوش تحلیل خود قرار دهد. هدف نویسنده در این مقاله طرح و پردازش یک نظریه اسلامی سیاست خارجی است که قدرت تبیین سیاست خارجی دولت متکی به هنجارهای اسلامی و جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یکی از مصادیق آن را در خود دارد. تلاش نویسنده بر آن است که این نظریه چهارچوب نظری و مفهوم تحلیلی تبیین‌کننده را برای تحلیل سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران فراهم سازد.

ابراهیم متقی در مقاله‌ای تحت عنوان «سازه‌انگاری، هویت، زبان و سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران» (متقی، ۱۳۸۶) بر این نکته تأکید می‌کند که بداعت الگوی سازه‌انگاری، فراهم آوردن چهارچوبی منطقی جهت استوار کردن تحلیل رفتارها براساس هویت بازیگران است. قصد نگارنده آن است که با اتکا به روش سازه‌انگارانه، اهمیت و محوریت هویت و هنجارهای نظام را در تحلیل رفتارها و دگرگونی‌های آن نشان دهد که تاکنون مورد بحثی روشمند قرار نگرفته است.

محمدجعفر جوادی ارجمند در مقاله‌ای با عنوان «رابطه هویت و منافع در سیاست خارجی جمهوری اسلامی با تکیه بر رویکرد سازه‌انگاری» (ارجمندی، ۱۳۹۲) به تأثیر هویت بر تکوین منافع ملی و درنهایت بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران می‌پردازد. مقاله براساس رویکرد سازه‌انگاری بر این باور است که ساختار نظام بین‌الملل و رفتار سیاست خارجی کشورها نه امری از پیش داده‌شده که امری برآمده از تعامل دائمی ساختارها و بازیگرانی است که براساس معانی ذهنی

خود دست به کنش می‌زنند و درنهایت در یک ذهنیت مشترک، واقعیت را می‌سازند. این مقاله در پاسخ به سؤال اصلی مبنی بر اینکه رابطه بین سازه‌انگاری و سیاست خارجی جمهوری اسلامی چگونه قابل تحلیل است، معتقد است که رابطه بین هویت و منافع در چارچوب نظم‌های سه‌گانه رئالیستی، لیبرالیستی و سازه‌انگارانه در رفتار سیاست خارجی ج.ا.ایران قابل بررسی است. به نظر نویسنده، در میان شاخص‌های رفتاری سیاست خارجی ج.ا.ایران نظم‌های سه‌گانه، رویکرد سازه‌انگارانه به علت رفتارهای هنجاری و تجدیدنظرطلبانه ایران از بقیه رویکردها معنی‌دارتر است.

در همین راستا، بهاره سازمند نیز در مقاله‌ای با عنوان «بازشناسی زمینه‌های هویتی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران؛ رهیافتی سازه‌انگارانه» (سازمند، ۱۳۹۱) با اتکا به مهم‌ترین گزاره‌های رویکرد سازه‌انگاری به دنبال آن است تا نشان دهد که این رویکرد از تناسب لازم برای تحلیل سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران برخوردار است.

رحمان قهرمان‌پور در مقاله‌ای تحت عنوان «تحلیل تکوین‌گرایانه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران» (قهرمان‌پور، ۱۳۸۳) بر آن است که قالب‌های ذهنی و شیوه فهم رهبران از نظام بین‌الملل، مؤلفه‌های هویتی دولت‌ها، هنجارهای نظام بین‌الملل و مسائل اخلاقی شکل‌دهنده تغییرها و تداوم‌ها در این عرصه هستند.

در این چارچوب نویسنده مدعی است که برخی از رفتارهای جمهوری اسلامی ایران در سیاست خارجی که با برداشت‌های واقع‌گرایانه یا مادی‌گرایانه از منافع سازگار نیستند، با رویکرد تکوین‌گرایانه قابل فهم و تفسیر است.

مهدی محمدنیا در مقاله‌ای با عنوان «سیاست خارجی ایران: به‌سوی یک رهیافت سازه‌انگارانه» (Mohammadnia, 2001) تجزیه و تحلیل سیاست خارجی جمهوری اسلامی مطابق رهیافت سازه‌انگاری کل‌گرا به عنوان کاربردی‌ترین چارچوب مطالعاتی در این زمینه می‌پردازد. براساس این رهیافت می‌توان به چرایی نحوه جهت‌گیری سیاست خارجی ایران در برابر کشورهای غربی و به‌ویژه در مقابل آمریکا پی برد. در این چارچوب تحلیلی دو سطح تحلیل برگزیده شده‌اند که عبارت‌اند از محیط هنجاری داخلی و سیستمیک. این دو عامل از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شوند. بر همین اساس، نویسنده به شناسایی هنجارهای اجتماعی داخلی و سیستمیک اثرگذار بر سیاست خارجی ایران از زمان انقلاب اسلامی می‌پردازد. به عقیده وی، سیاست خارجی ایران بیشتر بر ارزش‌های انقلابی و ایدئولوژیک مبتنی است تا بر منطق دولت-ملت‌ها. پردازش این ایده با استفاده از مدل «چرخه خودمقوم رفتار هنجارمحور» صورت می‌گیرد.